
Plac Piłsudskiego Józefa, marsz.

Dzielnice: Śródmieście

Osiedla: Śródmieście Północne

Atrybuty: Nazwy pamiątkowe Od polskich postaci historycznych

Rok utworzenia nazwy:

Opis

Józef Klemens Piłsudski herbu własnego (1867-1935) - Marszałek Polski, polityk, mąż stanu. Pochodził z Zułowa na Wileńszczyźnie, kształcił w Charkowie, gdzie związał się z działaczami rewolucyjnymi. Aresztowany w Wilnie w 1887 roku, do 1892 przebywał na zesłaniu na Syberii. Po powrocie do kraju został członkiem tworzącej się wówczas Polskiej Partii Socjalistycznej a po rozłamie w 1906 roku został przywódcą jej Frakcji Rewolucyjnej, opowiadając się za kierunkiem niepodległościowym bez możliwości współpracy z rewolucjonistami rosyjskimi. Był inicjatorem powstania Związku Walki Czynnej i Związku Strzeleckiego. W X 1914 roku na terenach zaboru rosyjskiego stworzył Polską Organizację Wojskową zaś na terenie Galicji - Legiony Polskie, gdzie objął dowództwo 1. Pułku. W wyniku kryzysu przysięgowego w VII 1917 roku został osadzony w twierdzy magdeburskiej, skąd powrócił do stolicy 10 XI 1918 roku. Dzień później z rąk Rady Regencyjnej otrzymał władzę wojskową a w I 1919 roku Sejm Ustawodawczy mianował go Naczelnikiem Państwa. Jako doskonały strateg dał się poznać podczas wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku, wygrywając Bitwę Warszawską (15 VIII), uznaną za jedną z najważniejszych w dziejach świata i faktycznie powstrzymującą ekspansję komunizmu w głąb Europy. Od III 1920 roku był Marszałkiem, pełniąc przez prawie trzy lata również obowiązki Naczelnika Państwa i Naczelnika Wojska Polskiego. Po zabójstwie prezydenta Gabriela Narutowicza wycofał się z życia politycznego, jednak kiedy jego następcą - Stanisław Wojciechowski - w 1926 roku odrzucił propozycję utworzenia rządu z Aleksandrem Skrzyńskim na czele, dokonał tzw. przewrotu majowego, w efekcie którego dwukrotnie pełnił funkcję premiera, będąc równocześnie ministrem wojny i generalnym inspektorem sił zbrojnych. Okres jego rządów - potocznie zwany sanacją - to silne zwalczanie opozycji (m.in. przez rozbięcie Centrolewu oraz przeprowadzenie procesu brzeskiego), zwiększenie uprawnień prezydenta i rządu (czego odzwierciedleniem była Konstytucja kwietniowa z 1935 roku) ale także zawarcie umów o nieagresji z ZSRR w 1932 roku i dwa lata później z Niemcami. Zmarł w warszawskim Belwederze (Narożny Pokój) po długiej i ciężkiej chorobie nowotworowej.

Spoczywa:

Podziemiach Katedry Wawelskiej - najpierw pod kryptą św. Leonarda a później w krypcie pod wieżą Srebrnych Dzwonów.

Przed wojną był patronem dzisiejszej ul. Globusowej, ul. Młodzieńczej i lewej jezdni dzisiejszej ul.

Ciekawostki

Początkowo było to rozdroże dróg prowadzących z Zakroczymia do Grójca, do gościńca czerskiego, ul. Ossolińskiej i paru mniejszych. W XVI w. rodzina Morsztynów zbudowała tu swój pałac. Pod koniec XVII w. placowi nadano kształt trapezu i służył jako dziedziniec pałacowy, szczególnie kiedy król August II kupił i rozbudował rezydencję, zakładając za nią ogród. Król wprowadził się do pałacu w maju roku 1724. Na placu powstały zabudowania gospodarcze. W 1794 roku odbywały się tu walki rewolucji kwietniowej z Rosjanami. Wtedy powstała nazwa pl. Saski. Od XVIII w. plac pełnił funkcje reprezentacyjne. W 1807 odbył się tu przegląd wojsk napoleońskich, od 1815 urządzano tu parady na cześć namiestnika carskiego, wielkiego księcia Konstantego, który znieważał oficerów polskich, policzkując ich publicznie, co powodowało falę samobójstw wśród oficerów: ppor. Ryłski przebija się szpadą, w 1923 kpt. Grosiecki strzela sobie w łeb, tu zakuwają w kajdany i degradują Waleriana Łukasińskiego. W 1832 był projekt I. Dehna zbudowania na placu potężnej baszty z działami zwróconymi ku Warszawie. W 1841 odsłonięto tu pomnik ku czci oficerów rosyjskich zabitych w czasie powstania listopadowego. Planowano wznieść tu 100-metrową basztę wg proj. Iwana Dehna, która miała zostać uzbrojona w 100 armat, by zapanować nad buntującą się Warszawę. Od 1886 ulicą Królewską, przez plac, jeździły tramwaje. Pod koniec XIX w. wybudowano tu cerkiew p.w. Aleksandra Newskiego. W 1925 założono w kolumnadzie pałacu Saskiego Grób Nieznanego Żołnierza. 11.11.1928 nadano placowi miano Józefa Piłsudskiego. W okresie międzywojennym było kilka prób uregulowania placu: ogłaszano konkursy w 1926 (plac jako pomnik bojownika o niepodległość ojczyzny), 1928, 1934 i choć pomysły były ciekawe i godne realizacji, żaden z nich nie doczekał się wykonania. W 1938 wyłożono plac płytami piaskowcowymi na rozkaz Stefana Starzyńskiego. W tym okresie odbywały się tu liczne manifestacje wojskowe i patriotyczne. 02.05.1940 zmieniono nazwę placu na Sachsenplatz, jednak już 01.09.1940 gubernator Fischer zmienił nazwę placu na Hitlerplatz. W czasie wojny hitlerowcy zbudowali na placu wielki drewniany sześcian, a na nim ogromną literę V jak Victoria. Konstrukcje obito czerwonym płótnem, a na masztach obok powiewały flagi ze swastykami. W lipcu 1941, przejeżdżającemu obok Czesławowi Zadrożnemu z Organizacji Małego Sabotażu Wawer, „niechcący wypadł baniak z benzyną, która rozlała się pod literą. Za moment, jadący rowerem chłopak rzucił niedopałka i wszystko spłonęło na oczach wściekłych Niemców. Planowe zniszczenie placu nastąpiło w październiku 1944; rozkaz wykonały oddziały Zerstoerungstruppen i Sprengkommando. Już w maju 1945 żołnierze zaczęli odgruzowywać plac. W latach 1946-1990 plac nosił nazwę pl. Zwycięstwa. W 1947 ogłoszono konkurs na zabudowę placu. Pierwszej nagrody nie przyznano, a laureaci kolejnych miejsc mieli się zająć: B. Pniewski projektem placu, a R. Gutt projektem pl. Za Żelazną Bramą i ogrodem Saskim. Gotowych projektów nie zrealizowano, dlatego w 1950 ogłoszono kolejny konkurs, w wyniku którego do realizacji wybrano jednogłośnie (poza 2 wstrzymującymi się głosami) pracę Bohdana Pniewskiego. Kiedy powstała dominanta Teatru Wielkiego, okazało się, że budynek przytłacza plac, a także nie da się zrealizować zaplanowanego ruchu kołowego. Wreszcie, w 1965, po śmierci Pniewskiego, zrezygnowano z realizacji projektu. Dlatego w 1964 i 1966 rozpisano kolejne konkursy. Zwycięzcy pierwszego: Czyż, Furman, Józefowicz i Skopiński, proponowali zbudowanie pawilonów po obu stronach GNŻ, mieszczących Muzeum Walk Rewolucyjnych i Wyzwoleńczych. Drugi konkurs też miał wyłonić najlepszy projekt budowy muzeum, ale zupełnie zabrakło funduszy na realizację. Ostatni konkurs ogłoszono w 1972, dodając, że musi się tam znaleźć miejsce na realizację hotelu, wystawionego przez szwedzką firmę Skanska. Za czasów PRL odbywały się tu demonstracje Solidarności. W 1979 papież Jan Paweł II odprawił słynną mszę podczas pierwszej pielgrzymki do

ojczyzny. W 1981 odbyły się na placu uroczystości związane z pogrzebem kardynała Wyszyńskiego. W związku z jego śmiercią na placu ułożono krzyż z kwiatów i zniczy, ustawicznie niszczone przez SB, która jednak nie mogąc wygrać z tymi kwiatami, ogrodziła plac i zerwała posadzkę. 04.07.1990 Zygmunt Korwin-Sokołowski i poseł Andrzej Łapicki, odwiedzili prezydenta miasta Stanisława Wyganowskiego, żeby złożyć pozycję przywrócenia placowi jego nazwy. 15.08.1990 placowi nadano dzisiejszego patrona. Po 1990 odbywały się tu różne imprezy sportowe i muzyczne, powitania Nowego Roku. Po śmierci papieża w marcu 2005 odbyło się tu narodowe nabożeństwo, w którym brało udział ponad 250.000 ludzi. W XXI w. podjęto starania o odbudowę pałacu Saskiego i utworzenie nowego założenia urbanistycznego placu, ale w 2007 cofnięto pieniądze. Wreszcie w 2008 Forum Rozwoju Warszawy przedstawiło interesujący projekt odbudowy pałacu, dwóch oficyn (w północnej biura, kawiarnie i usługi, a w południowej to samo plus hotel wysokiej klasy) i kamienic od strony Królewskiej.

Tu mieścił się gabinet szefa Sztabu Generalnego, tu Marszałek nadawał order VM, tu przyjmował defilady wojskowe, nawet krótko mieszkał w pałacu Saskim.

Stan obecny:

Nr 1\2\3: biurowiec Millenium. Powstał w 2000-1 wg proj. sir Normana Fostera. Mieści w sobie biura i punkty usługowe. Na dziedzińcu mieści się fontanna, wyrzucająca wodę w odpowiednich sekwencjach. Budynek zwany jest „Żyłtkowcem dzięki wystającym, cienkim, prostokątnym kawałkom materiału na ścianach.

Pałac Saski. W XVI w. rodzina Morsztynów wybudowała tu swój dwór, w którym w latach 1621-93 mieszkał poeta barokowy Andrzej Morsztyn. W 1661 Andrzej Morsztyn uzyskał pozwolenie na zasypanie wałów i fosy i powiększenie pałacu. W latach 1717-27 król August II przerobił posiadłość na swój imponujący pałac. Za czasów Augusta III, w 1725, w pałacu powstał teatr, przeniesiony z zamku. W XVIII w. pałac służył jako siedziba posła saskiego i kwatera wojsk saskich. W 1802 w pałacu umieszczono Liceum Warszawskie. W latach 1839-42 pałac przebudowano, wyburzając korpus i wstawiając tam wg proj. Adama Idźkowskiego arkady łączące skrzydła. W latach .... mieszkał tu Fryderyk Chopin wraz z rodzicami. W 1925 w owe arkady wkomponowano Grób Nieznanego Żołnierza. W 1920 mieścił się tu Sztab Generalny Piłsudskiego. 14.09.1920 przed pałacem po raz pierwszy wręczono order Virtuti Militari V klasy. W 1922, z racji zajmowanego przez siebie urzędu szefa Sztabu Generalnego, zamieszkał Piłsudski na drugim piętrze lewego skrzydła, z oknami na ogród Saski. Mieszkał tu do 28.05.1923. W 1944 hitlerowcy wysadzili pałac w powietrze, jednak GNŻ cudem ocalał wraz z kawałkiem arkad. W 1946 usunięto gruz po pałacu. W 2006 rozpoczęto odbudowę pałacu.

Grób Nieznanego Żołnierza. Urządzony w 1925 wg pomysłu Stanisława Ostrowskiego, kraty kute wykonał Henryk Grunwald. Grób miał być poświęcony polskim żołnierzom, którzy zginęli na obcej ziemi. Komitet powstania pomnika powstał już w 1923 i radzono nad jego powstaniem kolejne 3 lata. 02.12.1920 ktoś położył u stóp pomnika Poniatowskiego tablicę z napisem Tu leży Żołnierz Nieznany, a kilka dni później położono tu znicz. 04.04.1920 wybrano takie pola bitew i z nich wylosowano 1, był to cmentarz Orląt Lwowskich we Lwowie. Wybrano tam kilka trumien, a matka jednego z poległych tam żołnierzy, studenta Politechniki Lwowskiej Konstantego Zarugiewicza, miała wybrać, wiedziona „matczynym sercem trumnę ze zwłokami swojego syna. Była to trumna nr 4 spośród 6-ciu wytypowanych wśród 275 bezimiennych grobów. Prochy wybranego żołnierza przewieziono do Warszawy 29.10.1925 i pochowano w GNŻ jako symbol, z pozostałych pól bitewnych zwieziono ziemię, którą wsypano do grobu. 02.11.1925 odbyła się msza i uroczystość odsłonięcia z udziałem najwyższych władz państwowych. Na filarach umieszczono tablice z nazwami miejscowości w których Polacy toczyli walki, a na kracie najwyższe polskie odznaczenia bojowe. Nawet w trakcie wojny zawsze leżały tu świeże wiązanki. W 1944 hitlerowcy wysadzili pałac Saski, ale grób ocalał pod gruzami. Już 17.01.1945 stanęła tu warta, a w 1946 rozpoczęto renowację pomnika wg proj. Zygmunta Stepinskiego. Cztery tablice z I wojny zastąpiono tablicami upamiętniającymi żołnierzy II wojny. Kraty wykonała pracownia Bracia Łopieńscy. Złożono tu również ziemię z 24 pól bitewnych

Europy. W narożnikach płyty ustawiono urny, a w centrum ustawiono znicz. 08.05.1046 uroczyste obchodzono koniec wojny apelem poległych, kiedy wsypano ziemię z tych 24 pól bitew. W 1950 zdjęto tablice z nazwami niezgodnymi z ówczesną polityką władzy, przywrócono je dopiero 11.11.1990. 18.04.1989 dołożono do grobu ziemię katyńską. 03.05.1991 Lech Wałęsa odsłonił 14 nowych tablic. W 1998 wyremontowano pomnik. Ale kombatancki uważali, że należy usunąć z pomnika Order Krzyża Grunwaldu, zostawiając Krzyże Virtuti Militari i Walecznych, jako że OKG był odznaczeniem komunistycznym. Proponowano zastąpić go Krzyżem Niepodległości AK.

W centrum grobu nieustannie pali się znicz i pełniona jest przy nim warta honorowa, zmieniająca co 60 min. o pełnej godzinie.

Płyta poświęcona kard. Wyszyńskiemu i Janowi Pawłowi II. Różnie się toczyły dzieje akurat tego skrawka pl. Piłsudskiego. Stała w tym miejscu olbrzymia cerkiew, odbywały się mecze koszykówki ulicznej, koncerty, ale 02.09.1979 odprawił tu mszę podczas pierwszej pielgrzymki Jan Paweł II. Także tu miał miejsce początek uroczystości pogrzebowych 31.05.1981 kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Krzyż Papięski. Stanął tu w 2009 wg proj. Marka Kucińskiego dla upamiętnienia pierwszej pielgrzymki JP II do Polski.

OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE:

~ Sobór p.w. Św. Aleksandra Newskiego. Powstał w 1894-12 wg planów Leontuja Benois. Postawiona została jako symbol dominacji rosyjskiej w Polsce. Miała złożone kopuły, wnętrza wypełnione freskami i mozaikami. Przy ul. Królewskiej stała 70-metrowa dzwonnica. W 1907 Piłsudski planował wraz z towarzyszami wysadzić cerkiew, wykonując podkop pod soborem. Plan upadł na skutek wycofania się właściciela mieszkania nieopodal, gdzie była baza spiskowców. W 1916 cerkiew zamieniono na niemiecki kościół garnizonowy, a w 1919 polski. W 1921 zniszczono dzwonnice, a w 1924-6 samą świątynię. Zburzenie świątyni wywołało sporo dyskusji, Żeromski proponował nawet umieszczenie tu mauzoleum narodowego z pamiątkami zwycięstw, ale i symbolami martyrologii, np. postronki na których powieszono Traugutta i jego towarzyszy. Część wystroju znalazła się w cerkwi praskiej, a reszta w soborze Opieki Matki Boskiej w Baranowiczach na Białorusi.

~ Kaplica tymczasowa p.w. Św. Aleksandra Newskiego. Powstała w 1894 zaraz za płotem budowy właściwej cerkwi, na miejscu pozostałości południowej oficyny pałacu saskiego, w którym mieścił się elitarny Klub Myśliwski. Kaplica powstała wg proj. kpt. inż. Lüdersa. Miała jedną nawę, drewniany szalunek, zielony dach z sześciobocznym bębniem z cebulastą kopułką. Wnętrza pomalowano na perłowo, a tylną ścianę zajmował obraz patrona. W 1924 kaplicę przeniesiono na Potok dla mniszek moskiewskich; dosłownie ją przesunięto na balach z pl. Saskiego na Marymont! Dalej Tylżycka 2.

~ Pomnik Oficerów Poległych W Noc Listopadową. Postawiony z nakazu cara. Pomnik zaprojektował Corazzi, modele lwów i orłów wykonał K. Hegel, a spiżowe ozdoby i złocenia Jakub Truwe. Pomnik został odlany w Zakładzie Machin Banku Polskiego i postawiony w 1841. Napis głosił Polakom w dniu 17\29listopada 1830 poległym za wierność swojemu monarsze. Co gorsza, biskup Chmielowski na czele duchowieństwa warszawskiego odprawił mszę, a ksiądz prałat Kotowski zganił Polaków za bunt. Warszawiacy zwykle, korzystając z nieuwagi wartownika, spluwali ukradkiem na pomnik, o czym wspomina m.in. Ewa Curie, opisując spacer z Marią. O pluciu pisał także Artur Oppman. W 1894 przeniesiono go na pl. Zielony (Dąbrowskiego) w związku z budową tu cerkwi Aleksandra Newskiego.

Teatr Nowy. Powstał jako teatr Alkazar, w 1881 przerobiony na Teatr Nowy. W 1871 w bocznym pawilonie umieszczono Klub Myśliwski, a obok posadzono sosny, z których 2 przetrwały do 1932.

Hotel Victoria i pałac Kronenberga patrz ul.Królewska 11.

Pałac Bruhla. Patrz ul. Wierzbowa 1.

Data nadania nazwy: 1990.08.14. Początkowo nazywał się plac Saski, 1946.05.06 - 1990.08.14 nosił nazwę plac Zwycięstwa.

